

KARLOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

SOCIÁLNÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

Bakalářská práce

SOCIAL CLIMATE OF A SCHOOL CLASS

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marie Linková, Ph.D.

Vypracoval:

Jiří Ondráček

Prohlášení

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen
prameny uvedené v seznamu literatury.*

*Souhlasím, aby práce byla uložena na Karlově univerzitě v Praze v knihovně
Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.*

.....

Jiří Ondráček

Poděkování

Za odborné vedení, cenné rady a připomínky děkuji vedoucí práce PhDr. Marii

Linkové, Ph.D.

*Děkuji rovněž všem žákům a učitelům, kteří mi svou ochotou ke spolupráci umožnili
realizaci výzkumu*

ABSTRAKT

NÁZEV:

Sociální klima školní třídy

AUTOR:

Jiří Ondráček

KATEDRA:

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Marie Linková, Ph.D.

ABSTRAKT:

Předmětem práce je sociální klima školní třídy. V teoretické části se zabývá vymezením pojmů klima třídy, atmosféra třídy, prostředí třídy. Důležitým prvkem práce je samotné klima třídy, jeho typologie, jeho tvůrci a všichni, kteří klima ve třídě ovlivňují. Velká část práce je věnována právě skutečnostem, které nejvíce klima vytvářejí. Obecně všem učitelům, konkrétněji třídním učitelům, ale také žákům samotným a rodičům.

Praktická část je zaměřena na výzkum klimatu ve školní třídě. Porovnává pohled na klima třídy ze strany učitelů a žáků, srovnává klima třídy v malé škole, ve velké městské škole a soukromé sportovní škole. A v neposlední řadě přináší i srovnání pohledu na klima ve třídě ze strany dívek a chlapců.

Hlavním cílem práce je právě pomocí dotazníku MCI (My Class Inventory) Naše třída dokázat jednotlivé shody či odlišnosti vnímání klimatu třídy z výše zmiňovaných hledisek. Výzkumu se zúčastnilo 61 žáků šestých ročníků tří různých typů škol (včetně jejich třídních učitelů).

Výsledkem práce je přehled vnímání třídního klimatu jednotlivých tříd z pěti různých hledisek a také porovnání výsledků mezi žáky a jejich třídními učiteli, odlišnými typy škol, dále mezi chlapci a dívkami.

ABSTRACT

TOPIC: Social climate of a school class

AUTHOR: Jiří Ondráček

DEPARTMENT: Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

THESIS MENTOR: PhDr. Marie Linková, Ph.D.

ABSTRACT:

The topic of this thesis is social climate inside a school class. The theoretical part focuses on defining terms as class climate, class atmosphere, and class environment. An important element of the thesis is climate of the class, its typology, creators and everyone affecting the class climate. Large part of the thesis is dedicated to factors creating class climate. In general to all the teachers, more specifically class teachers, but also pupils themselves and their parents.

Practical part of the thesis is focused on research of class climate. It compares the picture of the class climate from different points of view, the teachers' and pupils' points of view. It compares class climate in a small school, large town school and a private sports school. Last, but not least it brings a comparison of view on the class climate from the point of view of boys and girls.

Main goal of the thesis is, with the help of MCI (My Class Inventory) questionnaire, to prove particular agreements or differences of class climate perception from the above mentioned aspects. Sixty-one sixth grade pupils from three different types of schools (including their class teachers) participated in this evaluation.

Result of this thesis is a summary of class climate perception of particular classes from five different angles and also comparison of results between pupils and their class teachers, different types of schools and different sexes.

OBSAH

I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 KLIMA	10
1.1. PROSTŘEDÍ	10
1.2. KLIMA TŘÍDY	11
1.3. ATMOSFÉRA TŘÍDY	11
1.4. SOCIÁLNÍ KLIMA	11
2 ŠKOLNÍ TŘÍDA	12
2.1. TYPOLOGIE ŠKOLNÍCH TŘÍD	12
2.2. ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA	13
3 SOCIÁLNÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY.....	15
3.1. TYPOLOGIE KLIMATU ŠKOLNÍ TŘÍDY	16
3.2. TVŮRCI SOCIÁLNÍHO KLIMATU TŘÍDY	16
3.3. POZITIVNÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY	17
4 SKUTEČNOSTI OVLIVŇUJÍCÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY.....	19
4.1. KLIMA ŠKOLY	19
4.2. UČITEL A JEHO OSOBNOST JAKO SPOLUTVŮRCE POZITIVNÍHO KLIMATU VE TŘÍDĚ	20
4.2.1. TŘÍDNÍ UČITEL	22
4.3. ŽÁK	23
4.4. RODIČE	25
II. VÝZKUMNÁ ČÁST	27
5 CÍL VÝZKUMU.....	27
6 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH ŠKOL	28
7 POUŽITÉ METODY	30
7.1 DOTAZNÍK	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

8	VÝZKUMNÝ VZOREK	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
9	VÝSLEDKY A INTERPRETACE VÝZKUMU	34
	ZÁVĚR.....	38
	POUŽITÁ LITERATURA	39
	PŘÍLOHY	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

ÚVOD

Pokud vzpomínám s několikaletým odstupem na své školní roky, většinou se vracím k pocitům, které jsem prožíval v prostředí školy. A to především v prostředí školy základní. Jsou to pocity smíšené, někdy spíše pozitivní, někdy naopak negativní, jindy se oba pocity prolínají ve vzájemné symbióze. K čemu, ke komu se tyto vzpomínky a pocity vážou. Vybavuji si např. zda jsem do školy chodil rád, zda mě vyučovali učitelé hodní, spravedliví, se smyslem pro humor nebo naopak učitelé nudní, nevšímaví či dokonce zlí. Vzpomínám na spoustu spolužáků, ať již s pozitivním nebo negativním nádechem.

Dnes už nenahlížím na školu, vyučovací proces a na všechny okolnosti, které ho ovlivňují z pozice žáka, ale jako osobnost, která ho významným způsobem může tvořit, spoluovlivňovat, směřovat tou správnou cestou. Dnes stojím na druhé straně „barikády“ jako vyučující.

Ve své teoretické části se pokusím terminologicky objasnit význam slov klima, atmosféra třídy, prostředí, sociální klima. Budu se věnovat samotné školní třídě, její typologii i třídě jako sociální skupině. Jádrem teoretické části bude tvořeno pohledem na sociální klima školní třídy, jeho definicí, významem, typologií, pohledem na ty, kteří ho vytváří, na to, co ho ovlivňuje, na pozitivní klima a jeho vlastní tvorbu.

Zabývat se budu též mnoha skutečnostmi, které formují klima třídy, od obecných ke konkrétním. K těmto skutečnostem patří samotné klima školy, jako prostředí, které vnímají, hodnotí a prožívají jeho účastníci (učitelé, žáci, rodiče, veřejnost), učitel a jeho osobnost, jeho kompetence, styly výchovného působení. K významné skutečnosti ovlivňující klima školní třídy patří osobnost třídního učitele, ale i žáci samotní, rodiče.

V rámci prostředí školy dochází i k mnoha vzájemným interakcím mezi činiteli sociálního klimatu, i těmto vztahům se budu věnovat.

Na konci teoretické části se zmíním také o diagnostice sociálního klimatu ve školní třídě, přístupům ke zkoumání klimatu i metodám, které nám mohou významnou měrou pomoci.

Cílem výzkumné části je dokázat odlišnost pohledů na klima třídy z pozice třídních vyučujících a z pozice žáků, rozdíly v sociálním klimatu školní třídy na

venkovské škole, velké městské škole a soukromé základní školy, ve třídě složené většinou z chlapců a naopak většinou z dívek.

Výzkum jsem zorganizoval na ZŠ a MŠ Ruská Litvínov, kde vyučuji tělesnou výchovu a zeměpis, ale také na Soukromé sportovní škole a Základní škole v Meziboří u Litvínova.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KLIMA

Pojem klima má své pevné místo především v přírodních vědách. Klima v meteorologii znamená podnebí (dlouhodobý stav počasí na určitém místě), tím se liší pojem klima od pojmu atmosféra, která je aktuální, krátkodobá. Pojem klima postupně pronikl v přeneseném významu do věd společenských, kde se dnes plnoprávně užívá.

Klima chápeme jako jev sociální, skupinový, který je vázán recipročně na své tvůrce, je jimi vytvářen a zároveň na ně působí. Z hlediska školy se nejvíc projevuje ve třídách, můžeme však hovořit i o sociálně psychologickém prostředí školy z pohledu učitelů, i zde je vytvářeno a působí prostředí, klima učitelského sboru a atmosféra, v chodu školy obvykle vázána na pravidelně se opakující se děje (začátek a konec školního roku). Hraje zde roli věkové a vzdělanostní rozvrstvení učitelů, jejich interpersonální kontakty včetně prostorového rozmístění (klima sborovny). (Lašek 2001, s. 42)

1.1. Prostředí

Jan Lašek považuje ve své publikaci Sociálně psychologické klima školních tříd a školy, pojem prostředí jako pojem nejširší, který zahrnuje jak prostředí školy z hlediska jejího umístění v regionu (venkov, sídliště, město), tak architektonického, patří sem i ergonomická hlediska (vhodnost školního nábytku, vhodnost sdělovačů a ovládačů všech technických zařízení pro výuku), hlediska hygienická (osvětlení, vytápění, větrání), i stupeň a typ školy (základní, střední, vysoká).

1.2. Klima třídy

Klimatu třídy se budu věnovat v dalších kapitolách, zatím jen pro doplnění základní terminologie definice dle (Lašek 2001, s.40). Klima třídy představuje trvalejší sociální a emocionální naladění žáků ve třídě, které tvoří a prožívají učitelé a žáci v interakci.

1.3. Atmosféra třídy

Termín atmosféra užíváme ve smyslu krátkodobého, situačně podmíněného sociálního a emočního naladění ve školní třídě, například v průběhu jedné vyučovací hodiny, při zkoušení, písemných pracích, před hodnocením na konci jednotlivých vzdělávacích cyklů, při výuce oblíbeným či neoblíbeným učitelem. Atmosféra je proměnlivá a emočně jistě vypjatější. Jedná se o variabilní situace, ve kterých širší klima může, ale nemusí působit, například celoroční klima třídy, charakterizované skupinovou prací a spoluprací, nemusí při individuálním zkoušení na žáky působit a jejich vlastní výkony mohou být motivovány spíše soutěživostí.

1.4. Sociální klima

Termín sociální klima označuje jevy dlouhodobé, typické pro danou třídu a daného učitele po několik měsíců či let. Jejich tvůrci jsou: žáci celé třídy, skupinky žáků v dané třídě, jednotliví žáci, dále všichni učitelé vyučující v dané třídě a konečně učitelé jako jednotlivci. (Čapek 2010, s.16)

2 ŠKOLNÍ KLIMA

Ve vývoji každého jedince, dítěte dochází k mnoha zlomovým okamžikům, které ho provází na jeho cestě životem. Jedním z takových okamžiků je jeho vstup do školy, začátek povinné školní docházky. Dochází k mnoha změnám, objevuje se zcela nová autorita – učitel, získává novou sociální roli – roli žáka. Ta sebou přináší další dílčí změny, v chování, v režimu dne, ve vztazích s vrstevníky.

Pojmem školní třída můžeme označit v širším smyslu místnost (učebnu), kde probíhá vyučovací proces a která je pevně ohraničena.

Mnohem častěji se tímto pojmem označuje malá sociální skupina. Podle Hrabala (2002) je školní třída souborem žáků, kteří se společně převážně učí a jsou vyučováni.

2.1. Typologie školních tříd

Velmi zajímavým pohledem je samotná typologie školních tříd, těchto typologií moc neexistuje. Věnuji se typologii dle významného maďarského psychologa a vysokoškolského učitele George Geréba (1978 In Lašek 2001). Ten sestavil čtyři základní typy školních tříd:

- a) Vyrovnaná třída** (harmonický celek s klidnou, pozitivní pracovní a sociální atmosférou)
- b) Rapsodická třída** (roztříštěný, intelektuálně a pracovně pasivní celek, několik amorfních podskupin, velká variabilita vztahů)
- c) Lhostejná třída** (nesourodá skupina bez pozitivní pracovní motivace)
- d) Opoziční třída** (časté konfliktní situace mezi učiteli a žáky)

Prokop (1996, s. 41-43) klasifikoval typy tříd podle třídního prostředí:

- a) Třída orientovaná na výkon** – homogenní třída, převažuje v ní frontální vyučování. Sociální struktura takové třídy má centrální charakter. Důležitým kritériem výběru jsou dosažené výsledky ve škole. Uspořádání stránky podle popularity se tedy částečně překrývá s uspořádáním žáků podle školních výsledků,

od toho s nejhorším prospěchem, až k premiantovi. Učitel v takové třídě vytváří „klima neosobní profesionality“, to znamená, že je specialistou, odborníkem, ne však vychovatelem. Své vztahy k žákům utváří podle jasných standardů. Třída jako sociální celek učitele nezajímá. Jednou z podmínek efektivní práce ve vyučovacích hodinách takto orientované třídy je školní disciplína.

b) Třída orientovaná na spolupráci – tento typ třídy je charakteristický individualizovaným učením. Činnost probíhá v malých skupinkách, které se mohou měnit, tvořené podle aktuálních výsledků žáků. Hodnotí se většinou práce celé skupiny, ne jednotlivce. Učitel vytváří „klima interpersonální shody“. Sám sebe vidí spíše jako vychovatele, než specialistu. Zavrhuje ideu objektivních standardů, je nepřitelem didaktických testů. Při zkoušení nerad dává špatné známky, ty dobré odměňuje různě.

Více se zajímá o sociální a duševní život žáků, zajímají ho názory žáků, vyslechně si i osobní problémy. Snaží se zachovat si nad třídou kontrolu, ovšem bez nadměrného užití formální autority.

c) Třída orientovaná na pořádek – heterogenní skupina, ve které převládá frontální forma vyučování. Sociální struktura je často rozdělena na malé skupinky, které mívají protichůdný charakter. Někdy jsou některé skupinky až nepřátelsky naladěny a sjednoceny proti premiantům, často se vyskytují oběti třídy. Učitel vůči žákům vystupuje především jako zástupce instituce. Sám sebe vidí v řídicí roli. Žák by podle něj měl být trpělivý a poslušný, aby si svůj úspěch zasloužil. Jeho rozhodnutí se odvíjí od školního řádu, programu osnov a především tradic. Osobní život žáků ho nezajímá.

2.2. Školní třída jako sociální skupina

Školní třída je vedle rodiny nejvýznamnější malou sociální skupinou. Podle Weisteina (1991) vstupuje dítě do školy s rozdílným statutem, daným socioekonomickými podmínkami rodiny, pohlavím, rasou. Postupná participace na sociálním životě ve třídě může přinášet změny tohoto statusu a z něho vyplývajících rolí. Prostřednictvím života ve třídě si dítě uspokojuje řadu sociálních potřeb,

původně formálně stanovená struktura třídy se mění na neformální, žáci se ve třídě sdružují do referenčních skupin, získávají kamarády i nepřátele (Lašek 2001, s.8). Učitel se snaží na počátku školní dráhy dítěte vypěstovat v něm pozitivní postoj ke škole, ke vzdělání. Tyto společné postoje pak usnadňují dětem sžívat se ve třídě a vytvářet skupinu v sociálně psychologickém slova smyslu (Lašek 2001, s. 8-9).

3 SOCIÁLNÍ KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

Jak již jsem výše uvedl existuje nespočet definic sociálního klimatu školní třídy. (viz výše Čapek 2010). Klima ve třídě není záležitostí, kterou lze pochopit izolovaně od environmentálních, sociálně-psychologických, sociologických a kulturních souvislostí. Není proto divu, že se objevovaly různé taxonomie, které se snažily tento fenomén uspořádat do určitých hierarchických souvislostí. (Mareš 1998, s. 4). Nejprehlednější a nejbližší je pro mne taxonomie, kterou reprezentují dva autoři – Tagiuri (1968) a Anderson (1982) (In Čáp, Mareš, s. 568-9).

Ti rozlišují čtyři úrovně:

1. Ekologie

– charakteristika budovy, v níž se výuka odehrává

2. Prostředí (milieu)

– charakteristiky učitelů (délka praxe, platové zařazení apod.)

- charakteristiky žáků (věk, pohlaví, sociální status apod.)

3. Sociální systém (skupinové charakteristiky)

- vztahy mezi klíčovými účastníky

- sociální komunikace

- podíl na rozhodování

- příležitost k účasti na sociálním dění ve skupině

4. Kultura

- hodnoty a hodnotové systémy, jež účastníci považují za významné

- učitelova zaangažovanost na rozvoji žáků

- důraz na kooperaci

- důraz na činnosti související se školou

- očekávání účastníků

- jasnost a konzistentnost cílů

O sociálním klimatu třídy se dá uvažovat v nejméně pěti teoretických úrovních (Mareš 1998, s. 5).

a) ekologická (prostředí školní budovy, učebny, laboratoře, studovny – prostor, kde se žáci učí a jsou vyučováni)

b) úroveň jedinců (jednotliví učitelé, jednotliví žáci)

c) úroveň malých sociálních skupin (školní třídy)

d) úroveň větších sociálních skupin (klíma školy)

e) úroveň velkých sociálních skupin (úroveň školství daného státu, kultura země)

3.1 Typologie sociálního klimatu třídy

Mareš (1998) se věnoval také typologii a přístupům ke klimatu třídy. Podle zadaných hledisek se pokusil vytvořit jednotlivé typy klimatu školní třídy. Ty představují v následujícím přehledu:

a) podle stupně školy

- klíma třídy v mateřské škole
- klíma třídy na prvním stupni základní školy
- klíma třídy na druhém stupni základní školy
- klíma třídy na střední škole
- klíma ve studijní skupině na vysoké škole

b) podle typu školy

- klíma třídy na gymnáziu
- klíma třídy na střední odborné škole
- klíma třídy na středním odborném učilišti
- klíma třídy na státní / nestátní škole

c) podle koncepce výuky

- klíma třídy v tzv. tradiční škole
- klíma třídy v alternativní škole

d) podle zvláštnosti žáků

- klíma třídy, v níž dominují běžní, neproblémoví žáci
- klíma třídy, kde učitel musí pracovat s „problémovými žáky“
- klíma třídy podle převládající orientace žáků

e) podle zvláštnosti učitelů

- klíma třídy, v níž vyučuje začátečník, nováček
- klíma třídy, v níž vyučuje zkušený učitel
- klíma třídy, v níž vyučuje vynikající učitel
- klíma třídy, v níž vyučuje zdravý učitel
- klíma třídy, v níž vyučuje učitel s patologickými rysy
- klíma třídy, v níž vyučují učitelé s rozdílnými vyučovacími styly

f) podle zvláštnosti vyučovacích předmětů

- klima při naukových předmětech
- klima při „výchovách“
- klima při dalších typech vyučovacích předmětů

g) podle zvláštnosti prostředí, v němž se výuka odehrává

- klima v tradiční učebně
- klima v odborných učebnách

h) podle zvláštnosti komunikace, jež zprostředkovává sociální kontakt

- klima při přímé mezilidské komunikaci
- klima při učení pomocí počítače
- klima ve společenství žáků, které je zprostředkované moderní komunikační technikou (internetové diskuzní skupiny)

3.2. Tvůrci sociálního klimatu třídy

Pokud máme vyjmenovat tvůrce nebo spíše spolutvůrce sociálního klimatu třídy, musíme se zaměřit na tři základní skupiny, které klima spolutvoří nejvíce.

První skupinou jsou vyučující (učitelé). Vykopalová (1992, s.6) soudí, že „utváření sociálního klimatu je základní úlohou učitele“ (Čapek 2010, s.17).

Druhou skupinou jsou žáci. Žáci, kteří jsou nejen členy třídního i školního společenství, ale jsou také těmi, kteří klima spolutvoří.

Třetí neméně významnou skupinou jsou rodiče. Nepovažují se za přímého tvůrce klimatu ve třídě, ale obvykle do něj velkou měrou zasahují. Školu pozorují, kritizují – ať již pozitivně či negativně, přináší své názory a připomínky.

3.3. Pozitivní klima třídy

Pozitivní klima třídy je charakterizováno velkým množstvím znaků. Sám pracuji na škole, která je řízena demokratickým způsobem a která spoustu těchto znaků splňuje a snaží se dlouhodobě tvořit příznivé klima nejen ve třídách působením vyučujících, ale především v samotné škole. V naší škole se utváří klima cílevědomé s důrazem na pořádek, motivující žáky ke vzdělání, s kladným postojem

k výuce. Ve škole panuje uvolněná atmosféra a vzájemný respekt, důvěra a tolerance. Vyučující se zajímají o žákovu individualitu, chovají se profesionálně, žáky se snaží chápat a velmi často je chválí. Samozřejmě je to dlouhodobá cesta, ale směr je správný.

Dalšími znaky pozitivního klimatu ve třídách, potažmo ve škole je radost z práce vyučujících, škola je místem, kde jsou dobré vzájemné vztahy. V rámci možností jsou vyučující kladně hodnoceni, dostává se jim uznání. Ve škole a ve třídách se používají metody aktivního učení, projektové a skupinové výuky. Škola se snaží spolupracovat s rodiči, být vstřícná, organizuje bezpočet mimoškolních a volnočasových aktivit. Pokusil jsem se na obraze jedné školy ukázat, jakou může mít podobu pozitivní klima ve škole.

4 SKUTEČNOSTI OVLIVŇUJÍCÍ KLIMA TŘÍDY

Vymezení skutečností, které ovlivňují klima třídy je velké množství. V této kapitole se budu věnovat těm nejvýznamnějším z nich. Obecně se nedá určit, která skutečnost je nejdůležitější, většina z nich se prolíná a má nepopiratelný vliv na utváření a udržování klimatu ve třídě.

4.1. Klima školy

Helena Grecmanová ve své knize Klima školy (2008) si nejprve pokládá otázku co je škola. Na tuto otázku odpovídá několika odpověďmi.

- Škola je prostředí
- Škola je formální organizace. Má své cíle, pravidla, role, hierarchie, vzájemné komunikace. Je součástí celkového prostředí.
- Škola je instituce, jejím hlavním cílem je vzdělávat a vychovávat. Je také místem setkávání skupin různých generací a zaměření. Je místem, kde žáci rozvíjí své sociální chování.
- Škola je pracovištěm především pro učitelky a učitele.
- Škola je ale také budova, která stojí v určitém vymezeném území a je ovlivňována místopisně, zeměpisně a sociálním prostředím.

Ať již chápeme školu jako prostředí, organizaci, pracoviště nebo budovu, je zřejmé, že takto si mohou být školy v mnohém podobné. Odlišovat se však budou ve svém klimatu (Grecmanová 2008, s.33).

Klima školy považujeme za projev jejího prostředí (s ekologickou, demografickou, sociální a kulturní dimenzí), který vnímají, prožívají a hodnotí jeho účastníci (žáci, rodiče, učitelé, veřejnost). Klima školy může představovat klima třídy a výuky, klima učitelského sboru, komunikační, organizační či školní klima. Pojetí klimatu školy je v odborné literatuře mnoho (Grecmanová 2008, s.33).

4.2. Učitel a jeho osobnost jako spolutvůrce pozitivního klimatu ve třídě

I když má u nás učitelské povolání dlouhodobou tradici je stále pohled na učitele nejednotný, roztržitý, plný imperativů a vzrušených diskuzí.

Učitel se stává, především na počátku a v prvních fázích školního života dítěte, vedle rodiče, pro dítě zásadní autoritou. Přináší do třídy určitý druh řádu věcí, svou autoritu, dovednosti, zlovyky, svůj pohled na roli žáka, svůj styl výuky. Na počátku odborné dráhy také jistou statusovou úzkost, pramenící z minimální praxe v době studia, z prožívaného rozporu mezi ideály, kterým podlehl v době odborné přípravy a rutinním chodem školy, přinášející mnohdy masivní deziluzi (Lašek 2007, s. 26).

Pracovním prostorem pro učitele jsou třídy a školy, resp. Další prostory s edukační funkcí (dílny, tělocvičny aj.). V těchto prostorách dochází ke specifické interakci a komunikaci učitelů s jejich sociálními partnery, tj. žáky. Specifičnost této interakce tkví v tom, že je určována požadavky na realizaci edukační funkce – to znamená, že vše to, co se uskutečňuje v interakci a komunikaci učitelů s jejich partnery, podléhá pravidlům vymezujícím chování učitelů a žáků.

V rámci těchto obecně závazných pravidel se však projevuje individualita učitelů. Je dána věkem, pohlavím, temperamentem, zkušenostmi, sebehodnocením a jinými osobnostními vlastnostmi jednotlivých učitelů. Každý učitel tak vytváří v interakci se žáky ve třídě specifické edukační klima (psychosociální a komunikační) (Průcha 2002, s. 52).

Edukační klima ve třídě je tak především výtvozem učitele, i když samozřejmě v součinnosti se žáky. Dalo by se říci, že pro kvalitu konkrétního učitele je jedním z nejvytíženějších ukazatelů to, jaké klima v jeho třídě existuje (Průcha 2002, s. 52).

Ve třídě by měl učitel dbát na rozvoj osobnosti samotného žáka, na jeho schopnosti – spolupracovat, tvořit, zajímat se aktivně o výuku, vzdělání. Velmi důležitou a oceňovanou schopností učitelé je smysl pro spravedlnost – při hodnocení žákova výkonu se musí rozhodovat rychle a snížit míru rizika, že bude nespravedlivý, což žáci většinou vycítí. Učitel si stanoví ve třídě pravidla, která musí být všem žákům zřejmá, jasná, srozumitelná, vynutitelná i splnitelná.

Creemers a Tillema (1988) docházejí k závěru, že pro efektivnost práce učitele je důležité: kvalitní řízení práce třídy, spojené především s kvalitním

hodnocením a poskytováním zpětné vazby žákům, poskytováním jednoznačných, pochopitelných instrukcí, s porozuměním žákům jako individualitám, učitel má mít rozvinutou schopnost efektivně komunikovat se žáky, rozumět jejich sociálním aktivitám ve třídě, životu třídy (Lašek 2007, s. 26-27).

Andersonová (1988) identifikovala čtyři učitelské přístupy:

a) vyučovatelský – učitel vyučovatel pracuje především globální metodou, užívá tradičních postupů, bývá rigidní, dbá u žáků na přesné definování pojmů, a to také zrcadlově vyžaduje.

b) interaktivní – nabádá žáky ke komunikaci, není tak rigidní jako předchozí typ, zpětnovazebné informace neobsahují tolik odsouzení žakových menších dovedností či méně kvalitních reakcí.

c) řídící – je výrazně direktivní, vše podléhá jeho nepřetržité kontrole, aktivita žáků je jím přísně dávkována, aby se nevymkla jeho kontrole.

d) supervizor – zaměřuje se především na komplexní vývoj žáka, na jeho aktivity spíše dohlíží, než je přísně kontroluje, ponechává žákovi možnost osobního tempa a růstu.

Z výše uvedených přístupů vyplývá, že je obecně preferován učitel sociálně zdatný, schopný diskuze se žáky, dávající prostor jejich individualitám, spíše dohlízející, než direktivní a rigidní (Lašek 2007, s.27).

Pomalu se dostáváme k pojmu ideální učitel, jaký by měl být, existuje takový, jaké by měl mít vlastnosti, schopnosti, dovednosti. Průcha ve své knize Učitel – současné poznatky o profesi z roku 2002, vycházejíc z provedených výzkumů, sestavil portrét takového ideálního a úspěšného učitele. Tak tedy jaký je, jak si ho žáci představují, tady je výčet jeho pozitiv:

- *Přátelský*
- *Nikoho nezesměšňuje*
- *Nedělá podrazy*
- *Má smysl pro humor*
- *Vytváří příjemnou atmosféru ve třídě*
- *Má ve třídě dobrou kázeň, klid a pořádek*

S odkazem na výzkum Stanislava Bendla z roku 2001 vyplynuly tři nejčastěji zmiňované vlastnosti ideálního učitele – přísnost, láska, zajímavá výuka.

Ještě o kousek dál zašel Robert Čapek (2010), který zformuloval desatero pro dobré učitele:

1. *Bud'te učiteli svých žáků*
2. *Bud'te spravedliví a vyvarujte se zbytečného vyhrožování a hněvu*
3. *Bud'te zábavní*
4. *Bud'te přesní a dochvilní*
5. *Bud'te partnery žáků v jejich vzdělávání*
6. *Bud'te dobrými motivátory a iniciátory zajímavých činností*
7. *Bud'te pečliví, pořádní a důslední*
8. *Bud'te dobrými komunikátory*
9. *Bud'te pravými paidotropy – učíte-li, mějte žáky rádi*
10. *Bud'te připraveni na všechno*

Tak a teď si udělejme obrázek sami.

4.2.1. Třídní učitel

Nezastupitelnou a dle mě nejdůležitější roli při tvorbě a udržování pozitivního klimatu školní třídy má jednoznačně třídní učitel. Třídní učitel – nebo také táta, máma třídy. Třídní učitel hraje v životě svých žáků velkou roli a může na ně mít obrovský vliv. Ve chvíli, kdy přestane třídní brát své vlastní žáky jen jako kusy, které mají cvičit paměť, psát úkoly, být poslušní a nedělat mu problémy, otevře se prostor pro navázání partnerského vztahu, ve kterém půjde o komplexnější rozvíjení osobnosti žáka. Třídní učitel je dospělá osoba, se kterou tráví dítě hodně času, a proto může být jeho oporou. Třídní učitel tedy nemusí být jen administrativní funkce, ale může být člověkem, který se dospívajícímu snaží pomoci nalézt vlastní místo ve světě, zvládat emoce a orientovat se v životě.

Při své pedagogické praxi jsem se stal vždy třídním učitelem a právě ten bezprostřední a pravidelný kontakt s dětmi (takovou druhou rodinou) mě naplňoval. Pravidelné třídnické hodiny, spousta volnočasových aktivit, výletů, škol v přírodě, zábavy, ale i řešení problémů se stává mou každodenní pracovní náplní. Třídní učitel je prostě ten, který, pokud je toho schopen, proniká mnohem blíže ke svým dětem, pomáhá jim, rozumí jejich problémům a společnými silami se je snaží vyřešit.

4.3. Žák

Podle některých odborníků jsou právě žáci těmi hlavními tvůrci třídního klimatu. Právě tvůrci třídního klimatu jsou nejen všichni žáci dané třídy, ale také skupinky žáků v rámci dané třídy, žáci jako jednotlivci (vůdci, outsideři, výrazní, nevýrazní). Sami žáci, kteří se v dané třídě sešli, vytvářejí podobu dané žákovské skupiny. Záleží na celkovém počtu žáků, na zastoupení chlapců a dívek v dané třídě, na věku žáků, na jejich dosavadních znalostech a ochotě učit se, na zvláštěnostech vůdčích žákovských osobností v dané třídě; postupně vzniká žákovské klima dané třídy. Jde o trvalejší charakteristiku dané třídy, která se projevuje bez ohledu na to, který vyučující do ní vstupuje. Učitelé o této charakteristice vědí a dokážou ji pojmenovat: je to třída pomalá nebo upovídaná, snaživá či provokující; zlobivá, ale bystrá, soutěživá anebo nespolupracující atd. (Mareš, Ježek 2012, s. 5).

Učitel říká: „Každá třída má své „fluidum“, jednu máte nejraději a jednu nejméně. Prakticky neexistují dvě třídy, kde by to bylo stejné. Je třída, kam jdete nerad, a třída, kterou milujete ... (Klusák 1994).

Postoj žáka ke svým spolužákům se během jeho školního působení mění, stejně jako se mění charakteristiky celých tříd v jednotlivých obdobích školní docházky (Čapek 2010, s. 20).

a) předškolní věk a počátek mladšího školního věku – v tomto období a na začátku mladšího školního věku děti ještě nejsou schopné vytvořit stálou skupinu. Vrstevnické vztahy zatím nejsou pevně utvářeny. Interpersonální vztahy jsou v náznacích, projevují se v nadřazenosti, závislosti, organizování a řízení starších dětí nad mladšími. Stále zůstává největší závislost v této vývojové etapě na matce, během školní docházky však ochabuje (Čapek 2010, s. 20).

b) mladší školní věk – v tomto období závisí struktura třídy a vztahy mezi žáky především na učiteli. Děti především v 1. a 2. třídě ještě spontánně přijímají autoritu dospělého. Děti se seznamují s novými pravidly, normami, setkávají se tak se základními prvky skupinové struktury. Spolužáci jsou ve třídě přijímání či odmítání podle toho, jak plní normy a jak je hodnotí učitel. Na začátku školní docházky je učitel tou nejdůležitější osobou, je pro dítě nepopíratelnou autoritou někdy téměř až na úrovni rodičů a vztah k němu je klíčový pro mnoho oblastí školního života. Za

dobrého vedení může třída žít bez vážného konfliktu a ve spokojené atmosféře s učitelem. Vrstevnické vztahy mohou být pozitivní a pevnější za předpokladu, že učitel sám zaujímá ke všemu chápající postoj a přirozeným způsobem rozvíjí příznivé klima ve třídě. Učitel na prvním stupni má velkou příležitost, jak rozvíjet, ovlivňovat žáky v reagování a přijímání jeho požadavku a záměru. Vnímavý učitel uvolňuje závislost na své osobě, není ve středu dění, vede žáky k citlivému vnímání spolužáků ke kooperaci, skupinové práci, k sociálnímu vnímání (Čapek 2010, s. 20-21)

c) střední školní věk (třída v období puberty) - tady je situace již jiná, s prepubertálním a pubertálním rozvojem osobnosti dochází k výraznému posunu ve vývoji třídní skupiny. Sílí potřeba rovnocenného partnerství mezi vrstevníky, zachování pravidel, mezi tím vzrůstá požadavek respektování dospívající osobnosti ze strany dospělých i odpoutání od nich. Zvyšuje se citlivost žáků na vzájemná srovnání, je to období hledání „školní spravedlnosti“ a nacházení kritických poznatků o učiteli. V tomto období je již žák schopen upozornit na reálná či domnělá příkoří a hájit svůj názor i proti názoru pedagoga, jehož názor v prvních letech bezvýhradně akceptoval. Do vývoje třídy se promítá individualizace růstu osobnosti, svébytnosti a svéráznosti každého žáka. Některé děti jsou již značně uvědomělé a zastávají normy a hodnoty dospělých, jiné zůstávají na úrovni dětské naivity. Rostoucí nezávislost žáků se odráží kritičtějším hodnocením učitele. A právě učitel zde hraje opět velkou roli, do jaké míry využije interpersonálních vztahů, neformálního přístupu a vlastní přirozené autority při formování třídy (Čapek 2010, s. 21).

d) starší školní věk (postpubertální období) – v tomto období vrcholí vývoj třídy jako skupiny, uvnitř školy i v různých typech škol se prohlubují odlišnosti mezi třídami. Změny způsobuje rozvoj osobnosti a začleňování dospívajícího do společenského prostředí. Roste potřeba autonomie, nezávislosti, sebeprosazení. Žák rychle poznává učitelovy nedostatky, nejen ty, které se týkají řízení třídy, ale i odborné a dokonce i obecně lidské. Jeho solidarita se třídou je hlubší, vztahy mezi žáky provázanější a celý kolektiv je již schopen společného postupu a to i proti učiteli (Čapek 2010, s.21)

Při tvorbě klimatu školní třídy představují dnešní žáci pro mnoho učitelů velký problém. Mladá generace se velmi rychle a obratně přizpůsobuje uspěchanému životnímu tempu a rozvoji těch nejmodernějších komunikačních

technologií. Je to téměř prakticky nerealizovatelné, ale dnešní učitel by měl být ne o jeden krok před svými žáky, ale minimálně o kroky dva.

4.4. Rodiče

Jak jsem již v úvodních kapitolách uvedl, rodiče se nedají považovat za přímého tvůrce klimatu ve třídě, i když do něj obvykle velmi zasahují. Čapek ve své knize Třídní klima a školní klima uvádí některá očekávání dle Petláka. Petlák (2006, s. 68) uvádí, že rodiče především chtějí a očekávají:

- Rovné zacházení, aby děti neměly pocit křivdy, že jsou učitelovi nesympatické apod.
- Aby bylo jejich dítě podporováno ve vzdělávání
- Pomoc učitele, vstřícnost při řešení problémů s chováním nebo studijními výsledky žáka
- Zodpovědný a individuální přístup k jejich dítěti
- Že učitel velmi zodpovědně a objektivně hodnotí žáka a je ochotný jim vysvětlit důvody svého přístupu k žákovi, případně i zaměření jeho intervencí
- Vysokou kvalifikovanost a využívání nejen didaktických, ale i ostatních dovedností učitele
- Důraz učitele nejen na didaktické aspekty vyučování, ale i o jeho emoční stránku
- Zájem také o neformální spolupráci s rodiči.

Rodič může ovšem ovlivňovat klima ve třídě i negativním způsobem:

- Rodič si formuje dítě k dokonalějšímu obrazu svému, které se může projevovat v přehnaném důrazu na přípravu, úkoly a jejich dokonalé plnění, tyto ambice rodičů vedou k přetížení dítěte
- Rodiče mohou špatně mluvit o učiteli, o škole, kam dítě chodí
- Rodiče přenášejí na děti nepodložené obavy, strach ze školy
- Rodiče mají na starost oblékání, výstroj a výzbroj dítěte, kterou ostatní děti tak rády hodnotí, a to jak pozitivně, tak i negativně
- Rodiče nepřímou ovlivňují vztahy ve třídě, dítě si často neví ve škole rady se vztahy (kamarádství a jejich rozpady) a především na prvním stupni se ještě

svěřuje rodičům, jejich intervence může být špatná a zhorší žákovy vztahy ve třídě nebo jejich vnímání, tradiční nařizování rodičů, s kým kamarádit a s kým ne, dítěti na klidu nepřidá, neboť může vzniknout pocit viny či vzdoru

- Problémy v rodině pak nepochybně vedou ke zhoršení prospěchu, nezájmu a snížení školní angažovanosti
- A v neposlední řadě je jisté, že v chování a školní práci dítěte se souhrnně odráží rodinná výchova (Čapek 2010, s. 24)

Dnešní názory na spolupráci školy s rodiči jsou rozporuplné, dle mého názoru a vlastních zkušeností, rodiče školu sice respektují a mnoho věcí s klidem ponechávají na řešení škole, ovšem velmi často školu kritizují a přenášejí na školu z mnoha důvodů (sociální situace, nezaměstnanost) své vlastní výchovné poslání.

Nezapomínáme, že škola a jeho prostředí je především místem, kde je nepřítomnost rodičů běžným jevem a kde probíhá začleňování dětí trochu jinak, děti se spoléhají na své vlastní síly, učí se být zodpovědné za své chování. Chci ovšem napsat, že rodiče by měli být ve škole vítaným hostem, s rodiči spolupracujeme, poznáváme je a sledujeme společné cíle.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

5 Cíl výzkumu

Za cíl svého výzkumu jsem si stanovil ukázat odlišnost pohledů na klima třídy z pozice třídních vyučujících a z pozice žáků 6.ročníků, rozdíly v sociálním klimatu školní třídy na venkovské škole, velké městské škole a soukromé základní škole, ve třídě složené většinou z chlapců a naopak většinou z dívek. Druhým cílem bylo postihnout rozdíly ve vnímání klimatu školní třídy z několika dílčích hledisek:

- Spokojenost ve třídě
- Třenice ve třídě
- Soutěživost ve třídě
- Obtížnost učení
- Soudržnost třídy

6 Charakteristika zkoumaných škol

Místem mého výzkumu se staly tři, z mnoha hledisek různé, základní školy. Školy se od sebe liší nejen samotnou lokací, ale také počtem žáků a vyučujících, atmosférou školy, zaměřením školy a samotnými vzdělávacími programy.

a) *Základní škola a Mateřská škola Ruská, Litvínov*

Základní škola a Mateřská škola Litvínov, Ruská 2059, okres Most, je státní, úplná základní škola, v centru města Litvínova. Škola byla přestěhována z původní ZŠ Litvínov, Šafaříkova 991 do budovy ZŠ Ruská 2059 v rámci optimalizace sítě škol k1.9.2005.

Součástí školy jsou odloučená pracoviště MŠ Tylova 2085, MŠ Soukenická 981, MŠ Čapkova 2035 a ŠD Šafaříkova 991. Všechna tato školní zařízení se nalézají na území města Litvínov. Celý školní komplex zahrnuje základní školu s kapacitou 800 žáků, školní jídelnu s kapacitou 1020 obědů, školní družinu s kapacitou 160 žáků a tři mateřské školy s celkovou kapacitou 265 dětí. Ke škole patří parková zeleň, multifunkční hřiště, dvůr a školní zahrada. Cílová kapacita ZŠ a MŠ je 1065 žáků a dětí ve věku od 3 do 15 let. (www.zsruska.cz)

b) *Soukromá sportovní základní škola Litvínov*

Sportovní soukromá základní škola s.r.o. (založena v roce 1994) je plně organizovaná škola s devíti postupnými ročníky. Na I. i II. stupni je zpravidla po dvou (výjimečně po třech) paralelních třídách v ročníku. Třídy jsou zpravidla koedukované, ale je rozlišeno sportovní zaměření žáků (zpravidla třída A-hokej, aerobik, třída B-kopaná, gymnastika).

Třídy se naplňují max. do 25 žáků. Cílová kapacita školy je 520 žáků. Budova základní školy se nachází ve čtvrti Osada v Litvínově v blízkosti hlavní ulice Podkrušnohorská. Před budovou školy je prostor s parkovou úpravou. Škola je dostupná městskou hromadnou dopravou (autobus, tramvaj). Budova začala sloužit svému účelu v roce 1953, od roku 1994 sídlí v budově Soukromá sportovní základní

škola s.r.o. Škola má silnou sportovní tradici, absolventy školy jsou mj. významné sportovní osobnosti. (www.sszslitvinov.cz)

c) *Základní a Mateřská škola Meziboří*

Základní škola Meziboří je úplnou základní školou. Kapacita školy (500 žáků) je v současné době využita částečně. Volná kapacita umožňuje jednak výuku v méně početných třídách, dále půlení početnějších tříd na více vyučovacích hodin a v neposlední řadě i přijímání nových žáků v průběhu školního roku. Žáci mohou využívat 36 učeben, z toho 11 odborných. Pro výuku tělesné výchovy jsou ve škole 2 tělocvičny a víceúčelové venkovní hřiště. Volnočasové aktivity jsou uskutečňovány jednak v prostorách školy, jednak v prostorách školní družiny a školního klubu (činnost ŠD a ŠK probíhá v celkem 6 místnostech). (www.zsmezibori.cz)

7 Použité metody výzkumu

V praktické části vlastní práce jsem využil jako výzkumnou metodu dotazník. Konkrétně dotazník MCI Naše třída (v angličtině My Class Inventory – MCI). Dotazníky byly rozdány v šestých ročnících celkem 61 žákům (26 dívek + 35 chlapců) a 3 třídním vyučujícím.

7.1 Dotazník

Dotazník je výzkumný nástroj na hromadné a poměrně rychlé zjišťování informací o znalostech, názorech nebo postojích dotazovaných osob k aktuální nebo potencionální skutečnosti prostřednictvím písemného dotazování se. (Maňák, Švec 2005)

7.2 Dotazník MCI Naše třída

Jednou z metod, které mohou řadovému učiteli pomoci při poznávání klimatu školní třídy, je dotazník **Naše třída** (v angličtině My Class Inventory – MCI). Jeho autory jsou Australané B. J. Fraser a D. L. Fisher, 1986). Dotazník je určen pro žáky 3. – 6. tříd základní školy a vznikl zjednodušením rozsáhlejšího dotazníku LEI (Learning Environment Inventory), který se používá pro žáky středních škol (Fraser, Anderson, Walberg, 1982). Českou verzi dotazníku se svolením autorů připravil a v našich podmínkách vyzkoušel J. Lašek (1988).

Dotazník umožňuje posoudit sociální klima třídy podle 25 položek a podle 5 proměnných.

Dotazník „Naše třída“ zkoumá:

1. **Spokojenost ve třídě** – zjišťuje se vztah žáků ke své třídě, míra uspokojení, pohody. (otázky č. 1, 6, 11, 16, 21).
2. **Třenice ve třídě** – zjišťují se komplikace ve vztazích mezi žáky, míra napětí, sporů, rvaček (otázky č. 2, 7, 12, 17, 22).
3. **Soutěživost ve třídě** – zjišťují se konkurenční vztahy mezi žáky, míra snah po vyniknutí, prožívání školních neúspěchů (otázky č. 3, 8, 13, 18, 23).

4. **Obtížnost učení** – zjišťuje se, jak žáci prožívají nároky školy, nakolik se jim zdá učení namáhavé (otázky č. 4, 9, 14, 19, 24).
5. **Soudržnost třídy** – zjišťují se přátelská a nepřátelské vztahy mezi žáky, míra pospolitosti dané třídy (otázky č. 5, 10, 15, 20, 25).

Dotazník je určen pro žáky ve věku od 8 do 12 let (pro starší žáky jsou k dispozici jiné dotazníky). Každý žák by měl odpovídat jen sám za sebe. Není vhodné, aby se žáci mezi sebou radili, jakou odpověď mají zvolit. Důležité je, jak určitý žák svou třídu vidí, jak její klima prožívá, ne k jaké odpovědi jej přemluvili spolužáci.

Před vyplňováním dotazníku by měl zadávající (zpravidla učitel) udělit celé třídě jednotné pokyny pro vyplňování. Na pokynech záleží, neboť dotazník není anonymní a pochybnosti žáků o tom, proč dotazník vlastně vyplňují, by mohly výsledky zkreslit. Instrukce zní.

„Nejedná se o žádnou zkoušku, nejsou zde nějaké dobré nebo špatné odpovědi. Máte napsat, jaká je teď vaše třída, vaši spolužáci. Každou větu v dotazníku si pořádně přečtěte. Odpovídá se na ni buď Ano nebo Ne. Pokud souhlasíte s tím, co je tam napsáno, uděláte kroužek kolem slova Ano, pokud nesouhlasíte, uděláte kroužek kolem slova Ne. Když se spletete, nebo si odpověď rozmyslíte a chcete ji změnit, přeškrtněte křížkem tu odpověď, kterou chcete opravit a zakroužkujte to, co platí. Nic nepřeskakujte, odpovězte na každou otázku. Nezapomeňte nahoře vyplnit své jméno, třídu a školu.“ (Lašek 2001, s. 89-91)

Vyplňování dotazníku trvá v průměru 15 minut. Při sbírání dotazníku se vyplatí zkontrolovat, zda se žáci nezapomněli podepsat. Nechal-li žák některou otázku nezodpovězenou, nenutíme jej k odpovědi.

Úvodní vyhodnocování dotazníku zabere učiteli při 35 žácích ve třídě asi 15 – 20 minut. Žákovské odpovědi Ano-Ne se převádějí na číselné hodnoty. V zásadě lze říci, že odpověď Ano se hodnotí (skóruje) 3 body, odpověď Ne 1 bodem. Pokud žák na určitou otázku neodpověděl vůbec, pokud zakroužkoval obě možnosti najednou anebo přeškrtnl obě možnosti, skóruje se jeho odpověď 2 body. Existují však výjimky. U pěti vybraných otázek (č. 6, 9, 10, 16, 24) označených písmenem R se žakovské odpovědi skórují obráceně: Ano je 1 bod, za Ne jsou 3 body. Vynechané nebo špatně vyplněné odpovědi se v tomto případě skórují také 2 body.

Dotazník, jak už bylo uvedeno, zjišťuje 5 proměnných: spokojenost, třenice, soutěživost, obtížnost, soudržnost. Na každou z těchto proměnných se ptá pět otázek, které jsou v dotazníku seřazeny tak, aby nešly bezprostředně za sebou. Hodnotu každé proměnné u jednotlivého žáka získáme tím, že sečteme počet bodů u příslušné pětice odpovědí. Tak např. pro obtížnost učení sečteme počet bodů, který jsme si připsali po skórování odpovědi u otázek č. 4, 9, 14, 19 a 24 (u odpovědi např. č. 24 v souladu s instrukcí obracíme skórování). Hodnota každé proměnné se pohybuje od 5 bodů (minimum) do 15 bodů (maximum). Pokud žák nevynechá nějakou odpověď nebo se nesplete při vyplňování, vychází u každé proměnné zpravidla liché číslo. Tímto způsobem vypočítáme skóre pro všech pět proměnných u každého žáka zvlášť.

Údaje za celou třídu lze vypočítat dvojím způsobem. První způsob ignoruje problém, zda jsou získaná data rozložena „normálně“ a doporučuje spočítat běžný aritmetický průměr pro každou z pěti proměnných. Např. pro výpočet soutěživosti třídy sečteme hodnoty uváděné jednotlivými žáky a vydělíme počtem žáků, kteří dotazník vyplňovali.

Druhý postup počítá s tím, že názory žáků nemusejí být rozloženy „normálně“, mohou se přiklánět buď ke kladnému nebo zápornému hodnocení třídy. Pak je výhodnější (a statisticky korektnější) seřadit údaje o jedné proměnné, např. o soutěživost vzestupně podle hodnot, které jsme vypočítali u jednotlivých žáků. Hledaná střední hodnota bude ta, která je přesně uprostřed řady – nazývá se medián. Při lichém počtu žáků se tedy nic nepočítá a vybere se ta prostřední hodnota (např. při 35 žácích je mediánem hodnota osmnáctá v pořadí). Při sudém počtu žáků vyplňujících dotazník prostřední hodnota neexistuje, spočítá se jako aritmetický průměr dvou hodnot řady, které jsou nejbližší středu. Tj. při 40 žácích vyplňujících dotazník je mediánem aritmetický průměr dvacáté a dvacáté první hodnoty. Při výpočtu mediánu může nastat případ, kdy při řazení hodnot zjistíme, že dvě nebo více hodnot jsou číselně stejné. Nevadí to, řadí se za sebou jako samostatné hodnoty a počítají se jako samostatné. (Lašek 2001)

8 Výzkumný vzorek

Samotný výzkum proběhl ve třech různých šestých třídách.

- a) třída 6.A–Sportovní soukromá základní škola Litvínov – 20 žáků (z tohoto počtu 4 dívek + 16 chlapců, dotazník vyplnili všichni žáci)
- b) třída 6.B–Základní a mateřská škola Meziboří – 16 žáků (z tohoto 8 dívek + 8 chlapců, dotazník vyplnili všichni žáci)
- c) třída 6.C–Základní škola a Mateřská škola Litvínov – 25 žáků (z tohoto počtu 14 dívek + 11 chlapců, dotazník vyplnili všichni žáci)

9 Výsledky a jejich interpretace

9.1 Výsledky výzkumu v jednotlivých třídách

*Třída 6.A - Sportovní soukromá základní škola Litvínov – 20 žáků
(z tohoto počtu 4 dívek + 16 chlapců)*

Tabulka č. 1

Hledisko	Celkové výsledky	dívky	chlapci	Třídní učitel
Spokojenost ve třídě	10,1	10,5	9,8	11,0
Třenice ve třídě	12,8	12,3	13,3	13,0
Soutěživost ve třídě	13,4	13,8	13,0	15,0
Obtížnost učení	8,6	8,3	9,0	13,0
Soudržnost třídy	7,9	8,5	7,3	5,0

Z hodnot získaných dotazníkovým šetřením vyplývá lehce nadprůměrná spokojenost ve třídě a z mého pohledu je vyšší překvapivě u dívek, které jsou ve třídě ve velké početní nevýhodě. Podobně vnímá spokojenost i třídní učitel. Třenice i soutěživost je velmi nadprůměrná a dle mého názoru vychází z jasné převahy chlapců – hokejistů ve třídě, stejného názoru je i třídní vyučující. Poněkud zarážející je vyšší soutěživost dívek, můžeme to přičítat snaze se mladým hokejistům svým způsobem zalíbit a zaujmout je. Z hlediska obtížnosti učení se vymyká hodnocení třídního učitele – je možné to zdůvodnit zohledňováním jejich časového vytížení v rámci hokejové přípravy. Podle mého názoru i celková nízká soudržnost vychází z povahy školy – příprava hokejového týmu, vysoce konkurenčního prostředí a převahy chlapců ve třídě.

Třída 6.B - Základní a mateřská škola Meziboří – 16 žáků (z tohoto 8 dívek + 8 chlapců)

Tabulka č.2

Hledisko	Celkové výsledky	dívky	chlapci	Třídní učitel
Spokojenost ve třídě	13,0	13,5	12,0	13,0
Třenice ve třídě	9,2	9,0	9,3	9,0
Soutěživost ve třídě	11,6	12,3	11,2	15,0
Obtížnost učení	7,8	8,0	7,7	5,0
Soudržnost třídy	12,6	12,8	12,5	11,0

Výsledky výzkumu z hlediska spokojenosti ve třídě odpovídají nadprůměrným hodnotám a lze je přičíst početně malému kolektivu v malém městečku o 5 tisících obyvatelích. Stejně také číslo vyjadřující třenice ve třídě. I zde ovšem vyskytuje vysoká míra soutěživosti, což je typickým rysem všech tří zkoumaných tříd – můžeme z toho vyvodit snahu a motivaci malých šestáků být ještě lepší, nejlepší. Obtížnost učení nevybočuje z celkového průměru a soudržnost třídy je nadprůměrná a vychází z již výše jmenovaného.

Třída 6.C – Základní škola a Mateřská škola Litvínov – 25 žáků (z tohoto počtu 14 dívek + 11 chlapců)

Tabulka č.3

Hledisko	Celkové výsledky	dívky	chlapci	Třídní učitel
Spokojenost ve třídě	10,4	11,4	8,5	15,0
Třenice ve třídě	11,2	9,7	12,3	7,0
Soutěživost ve třídě	12,8	12,3	13,5	14,0
Obtížnost učení	8,8	7,8	10,5	8,0
Soudržnost třídy	9,1	10,4	7,4	13,0

I ve velké škole se potvrzují některá očekávaná čísla. Třídní učitel vnímá spokojenost ve třídě v mnohem větší míře než žáci samotní. Stejným případem je i jeho nízké vnímání třenic a konfliktů ve své třídě a vysoká soudržnost třídy z jeho pohledu. Vysoký nadprůměr opět vykazuje soutěživost ve třídě.

9.2 Souhrn výsledků výzkumu dle jednotlivých hledisek a zadaných kritérií

Tabulka č.4

Hlediska	Celkové výsledky 61 žáků	Všechny dívky	Všichni chlapci	Všichni tř.učitelé	Malá škola vesnice	Velká škola město	Soukromá Sportovní škola
Spokojenost ve třídě	11,0	11,8	10,1	13,0	13,0	10,4	10,1
Třenice ve třídě	11,0	10,3	11,6	9,7	9,2	11,2	12,8
Soutěživost ve třídě	12,7	12,8	12,6	14,7	11,6	12,8	13,4
Obtížnost učení	8,6	8,0	9,1	8,7	7,8	8,8	8,6
Soudržnost třídy	9,9	10,6	9,1	9,7	12,6	9,1	7,9

V rámci vymezených cílů výzkumu můžeme konstatovat:

a) Různost pohledů na klima třídy ze strany třídních vyučujících a žáků – potvrdila se má očekávání v pozitivnějším vnímání spokojenosti ve třídě ze strany vyučujících, stejně jako v případě třenic ve třídě. Což mohu potvrdit i z vlastních zkušeností. Vysoké vnímání soutěživosti ze strany vyučujících se dá přičíst i konkrétním třídním vyučujícím – jsou jimi muži v mladším až středním věku s autoritou a vysokou mírou oblíbenosti, učitelé, kteří se dětem věnují i v mimoškolní době, připravují pro ně spousty her a soutěží, což samo o sobě soutěživost podporuje. Číslo vyjadřující míru soudržnosti je ovlivněno vnímáním soudržnosti na Soukromé sportovní škole.

Pozitivněji vnímají klima ve třídě vyučující než samotní žáci.

b) Odlišné klima třídy na malé venkovské škole (zde malé městečko), ve velké městské škole a v soukromé sportovní škole – z hlediska spokojenosti se potvrdily předpoklady vyšší spokojenosti v menší škole a nejnižší na škole soukromé, na té se velké míře odráží hledisko třenic ve třídě, stejně tak se dalo očekávat vysoké číslo

vyjadřující soutěživost na soukromé sportovní škole a nejnižší na malé škole s rodinnou atmosférou. Hledisko obtížnosti učení nijak nevybočuje z průměru. Na závěr nepřekvapila největší míra soudržnosti na malé škole a nejnižší na soukromé sportovní škole.

Nejpozitivnější klima třídy je na malé venkovské škole s menším počtem žáků, negativní třídní klima je vnímáno na soukromé sportovní škole.

c) Vnímání klimatu třídy z pohledu dívek a chlapců – i v posledním vytyčeném cíli se z velké části shodují očekávané výsledky s těmi konečnými. Dívky jsou ve třídě spokojenější, více přispívají k soudržnosti třídy, třenice ve třídě jsou z velké části ovlivněny zahrnutím výsledků výzkumu ze soukromé sportovní školy.

Dívky vnímají pozitivní klima třídy intenzivněji než chlapci.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusil shrnout poznatky o tématu, které je a bude stále aktuální. Tím tématem je klima třídy. Přírozený jev, který působí na celkové dění ve třídě, ve škole a ovlivňuje vnímání školy a vyučování samotnými žáky. Sám za sebe považuji snahy o utváření pozitivního klimatu třídy za jeden z nejdůležitějších a zároveň nejtěžších procesů ve škole ze strany vyučujících. Jedná se o běh na dlouhou trať, jehož přínos je zcela nezpochybnitelný a přináší nesporné výhody pro obě strany vyučovacího procesu.

Cílem mé teoretické části bylo přinést základní poučení o klimatu třídy a všech okolnostech a účastnících, které jej ovlivňují.

V praktické části bylo mým cílem srovnání klimatu třídy a jeho vnímání z nejrůznějších hledisek a kritérií. Jak se liší pohled na klima ve třídě z pohledu vyučujícího a žáků samotných, jak vnímají klima třídy chlapci a jak dívky a v neposlední řadě i odlišnosti třídního klimatu v malé škole, ve velké škole a škole soukromé.

Celkově mohu konstatovat, že se potvrdily mé předpoklady. Překvapila mě snad jen vysoká míra soutěživosti mezi žáky šestých ročníků na českých školách.

Rád bych se tomuto tématu ještě věnoval a určitě bych si chtěl najít čas pro zevrubnější výzkum.

POUŽITÁ LITERATURA

ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha : Grada, 2011.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001.

ČAPEK, R. *Třídní klima a školní klima*. Praha : Grada, 2010.

GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc : Hanex, 2008.

HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Vybraná témata. Praha : Karolinum, 2002.

HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I. *Jaký jsem učitel*. Praha : Portál, 2010.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Základy kvantitativního výzkumu. Praha : Grada, 2007.

JEŽEK, S. (ed.). *Psychosociální klima školy II*. Brno : MSD, 2004.

KLUSÁK, M. Vědět, jak zacházet s klimatem ve třídě. *Pedagogika*, 1, 1994, s. 61-67.

LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2001.

MAŇÁK, J., ŠVEC, Š. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno : Paido, 2005.

MAREŠ, J. Diagnostika sociálního klimatu školy. In JEŽEK, S. (ed.). *Psychosociální klima školy I*. Brno : MSD, 2003.

MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: SPN, 1990.

PROKOP, J. *Škola a společnost v kritických teoriích druhé poloviny 20. století*. Praha : UK, 2005.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997

PRŮCHA, J. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha : Portál, 2002

SKUTIL, M. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha : Portál 2011

klima.pedagogika. [online]. 8.6.2014 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z:
http://www.klima.pedagogika.cz/trida/doc/Mares_Klima_tridy.pdf

PŘÍLOHY

Seznam příloh :

Příloha č. 1 : dotazník MCI (My Class Inventory) Naše třída (Lašek)

Dievka 12 let - 6.A.

Dotazník NAŠE TŘÍDA MCI (autor J. Lašek)

(My Class Inventory)

ANO NE

1. V naší třídě baví děti práce ve škole.
2. V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou.
3. V naší třídě děti mezi sebou často soutěží, aby se dověděly, kdo je nejlepší.
4. V naší třídě je učení těžké, máme moc práce.
5. V naší třídě je každý mým kamarádem.
6. Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.
7. Některé děti v naší třídě jsou lakomé.
8. Mnoho dětí z naší třídy si přeje, aby jejich práce byla lepší než práce spolužáků.
9. Mnoho dětí z naší třídy dokáže udělat svou školní práci bez cizí pomoci.
10. Některé děti z naší třídy nejsou mými kamarády.
11. Děti z naší třídy mají svou třídu rády.
12. Mnoho dětí z naší třídy dělá svým spolužákům naschvály.
13. Některým dětem z naší třídy je nepříjemné, když nemají tak dobré výsledky jako druzí žáci.
14. V naší třídě umí pracovat jen bystré děti.
15. Všechny děti z naší třídy jsou mí důvěrní přátelé.
16. Některým dětem se v naší třídě nelíbí.
17. Určité děti z naší třídy vždycky chtějí, aby bylo po jejich, aby se jim ostatní děti přizpůsobily.
18. Některé děti z naší třídy se vždy snaží udělat svou práci lépe než ostatní.
19. Práce ve škole je namáhavá.
20. Všechny děti z naší třídy se mezi sebou dobře snášejí.
21. V naší třídě je legrace.
22. Děti z naší třídy se mezi sebou hodně hádají.
23. Několik dětí z naší třídy chce být pořád nejlepší.
24. Většina dětí v naší třídě ví, jak má dělat svou práci, umí se učit.
25. Děti z naší třídy se mají mezi sebou rádi jako přátelé.

<i>Ano</i>	<i>Ne</i>
X	
	X
	X
	X
X	
	X
X	
X	
X	
	X
X	
	X
	X
X	
X	
	X
X	
X	
	X
X	
X	X
X	
X	
X	